

בן כמה היה אברהם בעת "ברית בין הבתרים"?

ספר בראשית פרק יב

(א) וַיֹּאמֶר יְדֹד אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ
וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אֲרָאָהְ (ב) וְאַעֲשֶׂךָ לְגֹי גָדוֹל וְאַבְרָם וְאַגְדָּלָה
שְׁמֶךָ וְהָיָה בְרָכָה: (ג) וְאַבְרָם מִבְּרָכֶיךָ וּמִקְלָלְךָ
אֲזָר וְנִבְרָכֹו כִּי כָל מְשַׁפַּחַת הָאֲדָמָה: (ד) וַיֵּלֶךְ
אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְדֹד וַיֵּלֶךְ אֹתוֹ לוֹט
וְאַבְרָם בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בָּצֵאתוֹ
מִחֶרֶן:

ובהמשך הפרשה אחרי ה"לך לך" יבוארו כסדרן:
הרעב בארץ, שרה בבית פרעה, היפרדותו מלוט,
מלחמת המלכים ולאחריהם "ברית בין הבתרים",
הרי שבזמן ברית בין הבתרים היה אברהם מעל
לגיל שבעים וחמש!

עיינו עתה בפסוקי ספר שמות פרק יב:

וּמוֹשֶׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: (מא) וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בַּעֲצֹם הַיּוֹם הַזֶּה
יֵצְאוּ כָּל צְבָאוֹת יִדְּוֹד מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

רש"י על שמות פרק יב פסוק מ

(מ) אשר ישבו במצרים – אחר שאר הישיבות שישבו
גרים בארץ לא להם: שלשים שנה וארבע מאות שנה
– בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות
שנה משהיה לו זרע לאברהם נתקיים כי גר יהיה
זרעך ושלשים שנה [לפני לידת יצחק] היו
משנגזרה גזירת בן הבתרים עד שנולד יצחק.

הרי ש"ארבע מאות שנה" הוא מלידת יצחק [בהיות
אברהם בן 100 שנה] ו"שלשים שנה" לפני זה
[בהיות אברהם בן שבעים שנה] נגזרה גזירת "בין
הבתרים".

כיצד יתיישבו המובאות-הסותרות בגילו של אברהם?

תשובת תוספות ברכות דף ז/ב

....ו"ל שהפרשיות לא נאמרו כסדר ואין מוקדם
ומאוחר בתורה וזה הפסוק דבין הבתרים היה קודם
לכן. וכן לריד לומר ע"כ שהרי אברהם היה בן שבעים
שנה דברית בין הבתרים. ואחר הדברים האלה (סס)
נאמר אחר מלחמת המלכים כדפי' רש"י בפירוש
חומש ובמלחמת המלכים היה בן ע"ג שנים... אם כן
היתה פרשת בין הבתרים [בזמנו מפסוק ז בפרק
ט"ו] קודם לפרשת אחר הדברים [בזמנו מפסוק א-ז
בפרק ט"ו] שלש שנים ואותה פרשה מסיימת ויחשבה
לו לזקה...

⊠

ומזה מייסב רש"י דמקום אחד משמע שהיה לילה
דכתיב וספור הככבים (בראשית טו) ובתור הכי כתיב
ויהי השמש לבוא משמע שהוא יום. אלא ודאי שמע
מינה דשני פרשיות הם [בפרק טו] ולאו דבת אחת
נאמרו ואין מוקדם ומאוחר בתורה:

לדעת התוספות סדר הפרשיות הוא:

אחר הדברים האלה [אחר מלחמת המלכים
שנסמכה קודם לסיפור זה] היתה דבר ידוד אל
אברהם במחזה לאמר אל תירא אברהם אנכי מגן
לך שכרך הרבה מאד: (ב) ויאמר אברהם אדני

ידוד מה תתן לי ואנכי הולך עירי ובן משק
ביתי הוא דמשק אליעזר: (ג) ויאמר אברהם הן לי
לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אתי: (ד)
והנה דבר ידוד אליו לאמר לא יירשך זה כי אם
אשר יצא ממעיך הוא יירשך: (ה) ויוצא אותו
החוצה ויאמר הפט נא השמימה וספר הכוכבים
אם תוכל לספר אתם ויאמר לו כה יהיה
זרעך: (ו) והאמן בידוד ויחשבה לו צדקה:

[עד כאן היה המחזה בהיותו בן שבעים וחמש –
אחרי "לך לך" ואחרי מלחמת המלכים]

•

[ומפסוק ז ואילך – מעמד "ברית בין הבתרים", היה
חמש שנים קודם לכן בהיות אברהם בן שבעים
שנה:]

(ז) ויאמר אליו אני ידוד אשר הוצאתיך מאור
כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה: (ח)
ויאמר אדני ידוד במה אדע כי אירשנה: (ט)
ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת
ואיל משלש ותר וגו': (י) ויקח לו את כל אלה
ויבחר אתם בתוך ויתן איש בתרו לקראת רעהו
ואת הצפר לא בחר: (יא) ויורד העיט על הפגרים
וישב אתם אברהם: (יב) ויהי השמש לבוא
ויתרדמה נפלה על אברהם והנה אימה חשכה
גדלה נפלת עליו: (יג) ויהי השמש באה ועלטה
היה והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין
הגזרים האלה:

והנה תשובת התוספות קשה מאד ליישבה בדברי רש"י שהוא פשוטו של מקרא, וכדלהלן:

א. חידוש כזה, אשר פרשה אחת [סתומה לפנייה וסתומה לאחריה] יש לחלקה לשתי נבואות, שהן גם נפרדות זו מזו ג' שנים, וגם שלא כסדרן, הייתכן שרש"י לא מזכיר מזה שום דבר?

ב. אם ההכרח של תוס' הוא משום הקושיה של הרשב"ם [אודות היום והלילה] – אפשר ליישבה על פי פשוטו של מקרא, דמעיקרא לא קשיא מידי שהרי פרק ט"ו מתחיל: "אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברהם במחזה " [=שענינו נבואה בחלום כמו שנת"א] ואין מקשין על חלום...

ג. לדעת התוס' פרשת "אחר הדברים האלה" נאמרה בהכרח אחר מלחמת המלכים, וא"כ מה מתלונן אברהם לפני הקב"ה: "מה תתן לי... ו"הן לי לא נתת זרע" - והלא לפני שלש שנים בהיותו בן שבעים כבר הבטיח לו הקב"ה "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך.. ודור רביעי ישובו הנה וגו' [ושמא התכוון לדור רביעי של "דמשק אליעזר"?!...]

ועל כרחך לשיטת רש"י כל פרק טו כולו היה "אחר הדברים האלה" [מלחמת המלכים] בהיותו בן שבעים וחמש – וחזרה הקושיה... ואולי יש לבאר הסתירות עפ"י דיוק בלשון רש"י ביחס ללשונות מקבילים בענין זה:

נסתח מדבר רבה במדבר פרשה יד פסקה י שבעים שקל בשקל הקדש בעת שכרת הקב"ה ברית עם אברהם בין בתרים בן ע' שנה היה דברי ר' יוסי לקיים מה שנאמר (שמות יב) ויהי מקץ

שלשים שנה וארבע מאות שנה ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים.

ור' יוסי זה הוא בעל ה"סדר עולם" שכתב:

"אברהם אבינו היה בשעה שנדבר עמו בין הבתרים בן שבעים שנה"...

ואילו רש"י מדייק לומר: "בשעה שנגזרה גזירת ברית בין הבתרים" ולא בשעה ש"נדבר עמו"

רש"י על שמות פרק יב פסוק מא [מ] ושלשים שנה היו משנגזרה גזירת בין הבתרים עד שנולד יצחק. (מא) ויהי מקץ שלשים שנה וגו' ויהי בעלום היום הזה – (מכילתא) מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום כהרף עין כט"ו בניסן באו מלאכי הקרת אלל אברהם לבשרו כט"ו בניסן נולד יצחק וכט"ו בניסן [לפני 30 שנה] נגזרה גזירת בין הבתרים:

ויזבן ההפרש בין הלשונות עפ"י הרמב"ן [טו, ז]:

אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה כבר פירשתי זה (לעיל יא כח) כי יאמר מעת שהוצאתיך מאור כשדים ועשיתי לך נס היה הרצון לפני לתת לך הארץ הזאת והנה עתה לא גזר שיתננה לו, אבל אמר שהוציאו מאור כשדים על דעת שיתננו לו...

הא למדת שיש כאן שני עניינים נפרדים בזמנים שונים:

א.

המחזה ומעמד הברית "בין הבתרים"

שם "נדבר עמו" ושם "נתבשר" [בדיבור]: על הזרע, הגלות במצרים וירושת הארץ ועשר אומותיה

כל זה נאמר בפרק טו אחר מלחמת המלכים – בהיותו בן שבעים וחמש ופרשיות כסדרן נאמרו

ב.

"נגזרה גזירת בין הבתרים"

וחמש שנים קודם לכן בעת יציאתו הראשונה מאור כשדים

היינו בשעה שהוחלט למעלה [במחשבתו] של הקב"ה, לתת לאברהם את ארץ כנען וזה "עלה במחשבתו" בעת יציאתו [הראשונה] מאור כשדים "ללכת ארצה כנען" בהיותו בגיל שבעים שנה:

אז "נגזרה הגזירה" במחשבה

ובהיותו בגיל שבעים וחמש: עיגן הקב"ה את אותה גזירה ב"ברית" בפועל ובדיבור

ומאז 'הגזירה במחשבה'

נספרו "שלשים שנה וארבע מאות שנה" בדיוק

כמ"ש בהגדה של פסח: "שחישב את הקץ לעשות"

וראה מעין פירוש זה [לקר"ש ח"ח שיחה ב. לפ' שלח] בפירוש הרבי ברש"י ברמזי מצוות ציצית:

"ושמונה חוטין קצה כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משלאלו ממלכים עד שאמרו קירה על הים"

והלא מט"ו ניסן עד שביעי של פסח ישנם רק שבעה ימים?!

אלא שזהו מעת שהוחלט בעליונים על יציאתם ממצרים בזכות דם פסח ודם מילה, שנעשו ב"ד ומאז שהחלה יציאתם ממצרים "ברקיע" - שהו שמונה ימים!